

POPIS STANOVNIŠTVA: POLITIKA UMJESTO PRAVA?!

THE CENSUS – POLITICS INSTEAD OF LAW?!

Sažetak

Budući popis stanovništva je prioritetno pravno i ekonomsko pitanje, mada je nesporno i političko. Međutim, ono je u Bosni i Hercegovini postalo prioritetno i jedino političko pitanje. Stoga je neophodno pojasniti neke osnovne pravne pojmove. Preciznom i jasnom terminologijom lakše ćemo doći do precizne i tačne statističke slike, koja je i cilj popisa. Ovaj mali abecedarij o naciji, narodu kao ethnosu i narodu kao demosu, (nacionalnoj) državi, građaninu, građanskom društvu i građanskoj državi te suverenitetu isprovociran je mnogobrojnim raspravama u printanim ali još više u elektronskim medijima o slijedećem popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini. Čudno je da o gore spomenutim pojmovima u vezi sa predstojećim popisom stanovništva neki učesnici nemaju ponekad ni osnovna saznanja. A dovoljno je samo pogledati najosnovniji udžbenik iz uvoda u pravo, neki pravni ili sociološki leksikon (o enciklopediji da i ne govorimo), i samo će se kazati. Nije li popisni obrazac, sa formulacijom pitanja 24, 25 i 26, glogov kolac u mrtvački sanduk buduće građanske i demokratske Bosne i Hercegovine?

Ključne riječi: *nacija, narod, država, etnija, građanin*

Summary

The forthcoming census is the legal and economic high-priority issue, although being indisputably of political nature. However, in Bosnia and Herzegovina it has become a priority, or if you will, the only political issue!/? Therefore, clarification of some basic legal concepts is necessary. By utilizing accurate and clear terminology, with less difficulty we will obtain the accurate and clear statistical picture, which is the goal of the census. This little elementary reader of the nation, people as the ethnos and people as the demos, (national) state, citizens, civil society and civil government and sovereignty, has been provoked by many discussions in print, even more in the electronic media, regarding the next census in Bosnia and Herzegovina. It is strange that sometimes certain participants do not have even basic knowledge about the

aforementioned concepts in relation to the upcoming census. It only takes to cast a look upon the most basic textbook on Introduction to the Law, some legal or sociological lexicon (not to mention encyclopedia), and one will get the clear picture. Is not the census form, with its formulation of questions no. 24, 25 and 26, a nail in the future civil and democratic Bosnia and Herzegovina's coffin?

Keywords: *nation, people, state, ethnicity, citizen*

Da bismo razumjeli i mogli popuniti popisni obrazac, posebno onaj dio koji se odnosi na formulaciju pitanja 24, 25 i 26, neophodno je pozabaviti se terminima kao što su nacija i nacionalna država, narod (*etnija*) i suverenitet, a shodno postmodernističkim teorijama društva i države, i građanskim (civilnim) društvom i građanskom državom.

Sa ovim terminima vrlo usko su povezane i najnovije teorije o individualnim (ljudskim) pravima, koje imaju primat nad pravima kolektiviteta, jer samo društva koja štite individualna prava mogu osigurati i kolektivna.

Teorijsko definiranje nacije

Nacija je izraz kojim se označava niz pojava, uglavnom, teritorijalnog i političkog karaktera, koji ima mnogobrojne definicije, tako da je teško definirati samu naciju, jer svaka definicija nacije nosi višeznačnu vrijednost upravo na svoju historijsku pojavnost i može se empirijski opovrgnuti. Teorijsko određenje pojma nacije i ono što je nacija sama po sebi nikada se ne podudaraju, jer nacionalni fenomen kroz povijest sadržinski u sebi nosi promjenljivi identitet koji je rezultat same te povijesti.

U klasičnom poimanju, nacija predstavlja stabilnu i posebnu zajednicu koja sebe konstituira kao politički suverenu zajednicu, izraslu iz slobode građanskog društva čiji temelj predstavlja sloboda građanina – pojedinca, koji na osnovama te slobode gradi svoju posebnu nacionalnu pripadnost odnosno političku suverenost. Najjednostavnije kazavši, naciju čine svi oni koji imaju politička prava u jednoj državi, odnosno naciju čini skup državljana moderne, pravne i demokratske države.

Uz pojam nacije, koji se često definira kao sociološko-politički pojam, nužno je vezan i pojam naroda, koji se definira kao etnološko-

sociološki pojam. Poistovjećivanje ova dva pojma, ili njihovo različito razumijevanje, ima različite političke i društvene konsekvence, jer razlika između naroda i nacije nije samo pojmovno-kategorijalna, nego i historijska, sociološka i politička. Formiranje nacije u odnosu na narod nužno objašnjava njihovu temeljnu povezanost koja upućuje na shvatanje da je nacija zajednica historijskog razvitka, a narod zajednica historijskog trajanja. Nacija nije nacija prema definiciji, nego sama po sebi, a svaki narod, u suštini, definira sam sebe. Stoga „se čovjek ne može opredijeliti za ono što jest, jer jest, ali zato se može opredjeljivati za ono što nije, i to iz razloga što bi to želio (...) ili možda zato što to drugi od njega traže.“¹

Dakle, nacija je specifična društveno-ekonomska, kulturna i politička zajednica koja se javlja na prelazu iz feudalizma u kapitalizam odnosno u XIX stoljeću koje se smatra vremenom konstituiranja i ujedinjavanja nacija i formiranja samostalnih nacionalnih država u tadašnjoj Evropi. U historijskom smislu, nacija je omogućila jedan viši stepen kolektivne identifikacije, ali i intenzivniji i brži materijalni i kulturni napredak čovječanstva.

Pored društveno-ekonomskih i političkih, vrlo važni faktori u konstituiranju i realizaciji „ideje nacije“ bili su etnička srodnost, zajednička kultura i jezik. Ovaj tip nacije se u literaturi naziva organska (*herderovska*) ili nacija kulture i porijekla, za razliku od nacije koju čini skup jednakih i ravnopravnih pojedinaca ili državna nacija.

Mnogobrojne teorije o nastanku nacije naglašavaju i daju prednost jednom ili nekom od pobrojanih faktora nastanka nacije i tako su nastale razne škole o konstituiranju nacija u modernom društvu (subjektivističko-psihološka, empirijsko-pozitivistička, objektivno-idealistička itd.).

Tretirajući Bosnu i Hercegovinu u kontekstu evropskih integracija, čiji je jedan od uvjeta i popis stanovništva buduće članice Evropske unije, naciju u ovom tekstu, uglavnom, tretiramo kao političku kategoriju i u tom smislu ona se danas u modernom demokratskom društvu shvata isključivo kao ukupnost građana jedne države te, konsekventno tome, nacionalnost izjednačava sa državljanstvom, jer je nacija „skup ujedinjenih individua koje stoje pod zajedničkim zakonom a koje zastupa

¹ R. Muminović, *Povijesnost i nacionalitet*, 1969, str. 61.

ista zakonodavna skupština.“² Nacija je, dakle, „državni narod“, narod koji se konstituirao u državu, on je skup državljana, nacija i državljanstvo su sinonimi.³ Nacija može obuhvatati više *ethnosa* (kulturno-bioloških naroda).

Nacionalna država

Nacionalna država je specifični historijski oblik političke organizacije koja nastaje različitim povezivanjem i ujedinjavanjem nacije i države i koja se javlja nakon raspada feudalizma kao legitimna forma političkog organiziranja unutar kojeg se obezbjeđuju opći i zajednički uvjeti i okviri daljnjeg društvenog razvitka. Naravno, iz samog imena zaključuje se da nacionalna država, u svojoj početnoj fazi, štiti i podstiče razvoj nacionalne zajednice koja se još uvijek nije bila dovoljno ekonomski, socijalno, politički i kulturno uobličila i konstituirala.

Posredstvom nacionalne države stvara se i prinudno nameće pravni poredak i druge općevažeće norme ekonomske i društvene komunikacije, kada ona igra veoma progresivnu ulogu u razvitku tadašnjeg društva. Nacionalna emancipacija poistovjećuje sa političkom, te novoformirane nacije, nastale pod različitim historijskim okolnostima, traže vlastite samostalne nacionalne države. Ovako složen i neravnomjeran proces formiranja nacija u raznim dijelovima svijeta doveo je do velikih razlika i osobnosti u vremenu nastanka i samoj prirodi, sadržini i karakteru pojedinih nacionalnih država. Stoga ne postoje općevažeći modeli i poimanja o nastanku nacionalne države, ali je ona ostala osnovni okvir u kojem žive moderni narodi.

Nacije i države imaju zajedničke teritorije, ali njihove granice nisu nužno istovjetne. Termin *nacija/država* ima smisla samo ako se teritorija jedne nacije podudara sa teritorijom jedne države. Državne granice, bar u Evropi, više dijele nacije, nego što ih obuhvataju, tako da su neke nacije podijeljene u više država (Nijemci su većina u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Lihtenštajnu; Albanci u Albaniji i u novije doba, od 2007. i međunarodnog priznanja, i na Kosovu), a u nekim državama te iste nacije čine značajne manjine (Francuska, Češka i Poljska u slučaju Nijemaca, a

² Lj. Tadić, *Nauka o politici*, 1988, str. 202.

³ E. Šarčević, *Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi*, 2009, str. 34.

Turska, Makedonija, Grčka, Crna Gora i Srbija u slučaju Albanaca). Takav slučaj je manje-više sa mnogim evropskim narodima.

S druge strane, postoje nacije koje „nemaju vlastitu državu, nego žive kao manjine u okviru jedne države (kao što je slučaj sa Bretoncima) ili više država (kao što je slučaj sa Baskima i Kurdima).“⁴

Na kraju, treba spomenuti i višenacionalne države, kojih je u savremenom dobu sve više, koje nisu uvijek rezultat političkih, nego veoma često i kulturnih uticaja.

Kada govorimo o nacionalnoj državi na Balkanu odnosno o jugoistočnom evropskom kulturnom krugu, gdje se nacija i nacionalna država oslanja na stav Gottfrieda Herdera, prema čijem shvatanju je „nacija socijalna činjenica određena zajednicom jezika, porijekla i kulture“,⁵ narod je izjednačen sa nacijom i oboje predstavljaju zajednicu porijekla. Takvim „ideologiziranjem nacionalne svijesti i njeno vezivanje za projekt nacionalne države jedva da je spojiva sa modernom idejom države koja je obavezna garantirati ljudska prava. Pojedinaac, apstraktni čovjek je u takvoj slici svijeta uvijek utopljen u 'narod' kao nacionalno-genetsko jedinstvo, narod koji se onda predstavlja kao jedini i istinski subjekt historije i čuvar državnosti (...) U ekstremnoj formi ovaj koncept je razvijan pod okriljem njemačkog nacionalsocijalizma. On je pojedinca kao društvenog subjekta potpuno potisnuo pred *narodom* kao najvećom vrijednošću. Ideologija prožimanja naroda, pokreta i države, koja je bila omiljena tema pravnika Trećeg rajha, povezana sa rasističkom teorijom germanske rase nije zapravo ništa drugo do etničko-državni koncept doveden do svog logičkog kraja.“⁶

Sve ovo pokazuje da je ideologija nacionalne države, koja se smatra potrošenom, inkompatibilna sa idejom pravne (formalna zakonitost i osiguranje pravne jednakosti građana) i građanske države koja je nosilac moderne državnosti. „Pravna država je svaki put samo građanska pravna država“,⁷ jer moderna, pravna i demokratska država

⁴ I. Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji – porijeklo, povijest, politika*, 1988, str. 14.

⁵ E. Šarčević, *Ustav i politika – kritika etničkih ustava i postrepublikkog ustavotvorstva u Bosni i Hercegovini*, 1997, str. 96.

⁶ E. Šarčević, isto, str. 76. i 77.

⁷ E. Šarčević, *Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi*, 2009, str. 23.

mora tolerirati i uvažavati različite kulturne i socijalne interese odnosno njegovati kulturni, socijalni i svaki drugi pluralizam svojih građana.

Dakle, moderna nacionalna država je ona država u kojoj postoje demokratske političke institucije, princip vladavine prava, jednakost državljana itd.

U pravnoj državi sva prava važe jednako za sve njene državljane („državni narod“) pod istim uvjetima (vladavina prava). To znači jednakost svih građana pred zakonom i sudovima jer zakon ne priznaje nikakvo djelovanje arbitrarne vlasti. Građanin može biti kažnjen samo zbog kršenja zakona.

Narod/ethnos i narod/demos

Narod je izraz koji ima više značenja. Pored zajedničkih etničkih osobina, osnovna karakteristika naroda je i postignuti stepen svijesti o pripadanju zajedničkom jeziku, običajima, tradiciji i teritoriji. U političkom smislu, termin narod nosi višesmislena značenja:

1. „narod ustavnog prava, sastavnica nacije, to jest izraz podnacionalnih političkih zajednica“;
2. narod međunarodnog prava, „neka vrsta riječi-kameleona čiji se smisao mijenja u funkciji okruženja“;
3. narod-*ethnos*, skup pojedinaca kojima je zajednički određen broj civilizacijskih značajki: jezik, kultura, povijest...;
4. narod-*demos*, cjelina jednakopravnih građana;
5. narod-stanovništvo, ljudski sadržaj države.⁸

Može se zapaziti da se terminom *narod* u naš jezik prenosi iz grčkog jezika i termin *demos* i termin *ethnos*. Ova višeznačnost terminu *narod* oduzima njegovu terminološku preciznost i o tome se mora striktno voditi računa, u kom smislu se upotrebljava ovaj termin. Još kod starih Grka terminom *demos* je označavan skup političkih subjekata. Razlikovanje pojma *narod kao ethnos* i *narod kao demos* veoma je značajno za našu raspravu.

Za naše južnoslavenske prilike (posebno političke) potrebno je još jednom naglasiti da „zapadni, državnopravni pogled jasno razlikuje pojam

⁸ T. Haverić, *Ethnos i demokratija – slučaj Bosne i Hercegovine*, 2006, str. 231.

nacije od pojma naroda. Uz oslonac na anglosaksonsku i francusku tradiciju oba su pojma definirana u korelaciji sa državom i fungiraju kao pojmovni parovi: 'državna nacija' versus 'nacija porijekla', odnosno 'državni narod' versus 'biološki narod' (...) Ukratko: kolektivni identiteti počivaju na kulturno-jezičkim obilježjima i podstiču konfesionalno-historijske interpretacije; država ne obuhvata nužno jednu naciju-narod, nego nastaje kao historijski produkt koji samo spletom sretnih okolnosti vodi podudaranju nacije-naroda i njenih državljana.“⁹ Preneseno na naše bosanskohercegovačke političke prilike, stvari su veoma jednostavne, kako to kaže akademik Božidar Matić, predsjednik Akademije nauka i umjetnosti BiH: „Dakle, Srbi, Hrvati, Bošnjaci su ovdje etničke grupe, a nacija je bosanskohercegovačka. Znam da ovo u našem političkom žargonu zvuči jako bogohulno, ali ako se prevede na bilo koji svjetski jezik, postaje stoprocentno jasno. *Značenja su sadržajna onda kada su prevodiva.*“ (kurzivom markirao, E. D.)¹⁰

Stvari postaju još jasnije ako imamo u vidu da je osnovno, elementarno pravo svakog pojedinca u demokratskom društvu da se samoimenuje u etničkom smislu.

Ravnopravnost tri autohtona bosanskohercegovačka naroda – bošnjačkog, hrvatskog i srpskog – „nije u suprotnosti sa idejom slobodnog građanina kao nosioca suverene vlasti u savremenoj državi. Naprotiv, Bosna i Hercegovina je na ravni civilizacijskih dostignuća, sa stanovišta političke filozofije, određena dvostruko. Istovremeno, je i *država svojih slobodnih građana* (kurzivom markirao E. D.) i država ravnopravnih naroda koji u njoj žive.“¹¹

Suverenitet

Suverenitet označava obilježje nekog subjekta da je vrhovni u svom domenu, što znači da je subjekt sa datim kvalitetom nezavisan od drugih subjekata, dok su oni u odnosu na njega niži i, prema tome, zavisni. Suverena moć je jedna, nedjeljiva i apsolutna, i ona je moderna odrednica naroda.

⁹ E. Šarčević, *Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi*, 2009, str. 31.

¹⁰ *Feral tribune*, broj 818, Split, 19. 05. 2001.

¹¹ M. Pejanović, *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, 2005, str. 248.

Najznačajnija upotreba ovog višeznačnog pojma vezuje se u prvom redu za državnu vlast, pošto se u suverenosti prelamaju osnovni problemi države i društva. Poimanje državnog suvereniteta je „u osnovi antiimperijalističko“.¹²

Kada govorimo o suverenosti, često se sukobljava suverenitet naroda i suverena država. Moderne pravne teorije smatraju da samo liberalna demokratska država može napraviti „kompromis“ sa narodnom suverenošću, kada se sukobe dva prava – pravo države da štiti svoju suverenost i pravo naroda na samoodređenje, i to u svakom konkretnom slučaju ponaosob.

Narodni suverenitet, koji je neotuđivo, nedjeljivo, nezastarivo i neprenosivo svojstvo naroda, predstavlja ostvarenje opće narodne volje koja se izražava u zakonima. U savremenim teorijama o suverenosti govori se o vanjskoj i unutrašnjoj. Prva podrazumijeva isključive ovlasti države da nesmetano vrši vlast na vlastitoj teritoriji, nad vlastitim stanovništvom (političkim narodom, *demosom*). Druga podrazumijeva ovlasti državljana, suverenost naroda (opet političkog naroda, *demos*) kao birača nad predstavničkim tijelom i, posredno, nad drugim organima države. Ova suverenost naroda ispoljava se „u demokratski uspostavljenom zakonodavstvu koje svim građanima jamči jednake slobode“.¹³

U procesu globalizacije nacije i nacionalne države gube svoj tradicionalni sadržaj suvereniteta, bilo da prenose dio vlastitog suvereniteta na međunarodne organizacije ili regionalizacijom u Evropskoj uniji; regije preuzimaju neke ingerencije nacionalnih, suverenih država. Isti je slučaj i sa ekonomskim suverenitetom i ekonomskom moći klasičnih nacionalnih država. Na taj način se vrši internacionalizacija i kosmopolitizacija prava i kapitala.

Građansko društvo

Građansko društvo je ono političko društvo u kojem je građanin nosilac prava i dužnosti, odnosno „biti građanin, znači biti državljanin neke države na cijeloj njenoj teritoriji – bezuslovno, i u pogledu nekog

¹² F. Neumann, *Demokratska i autoritarna država*, 1992, str. 110.

¹³ J. Habermas, *Ogled o ustavu Evrope*, 2011, str. 107.

svog ličnog svojstva i u pogledu moguće teritorijalne ograničenosti (...). Pojedinaac je apstraktni građanin, a preciznija analiza sadržaja pojma 'apstraktni' upravo ukazuje na odsustvo dva navedena ograničenja.¹⁴

Građansko stanje nije prirodno stanje, nego društveno, koje implicira pripadnost pojedinca određenoj društvenoj zajednici u kojoj se on ispoljava kao slobodna ličnost. Samo građanin kao slobodna ličnost, kao pojedinac, izražava svoju volju koja je legitimni temelj svake moderne demokratske države. Jedan od uvjeta koji su neophodni da bi svaki pojedinac bio slobodan i ravnopravan građanin svoje države jeste neutralnost države kako bi postala svakom građaninu „na podjednak način vlastita država“.¹⁵ Neutralnost države podrazumijeva da se država ne miješa u ono što je lično i tiče se ličnih ciljeva građanina, a koje se razlikuje od javnog dobra (*res publicae*) koje se odnosi na interese političke zajednice i na aktivnosti države.

Sloboda pojedinca ne sastoji se samo od uživanja određenih prava već i od „su-dioništva u vladanju“.¹⁶ Mnogi moderni teoretičari građanskog društva smatraju da je ono sinonim za političko društvo, koje u novije vrijeme dobija jedan novi smisao.

Građanska država

Građanska država je moderna država u kojoj svi građani/pojedinci imaju jednaka prava, neovisno od svog etničkog porijekla, kulturne pripadnosti, jezika, rase, boje kože itd. Njoj pripada „svaki čovjek u državi“ i svaki čovjek u državi je građanin, svako ima pravo kao pojedinac, mada može pripadati raznim kolektivitetima. Građanska država podrazumijeva i građansku jednakost pred zakonom, tj. „jednako pravo koje imaju svi članovi građanskog društva na zakonsku zaštitu i zaštitu državne vlasti koja pravedno primjenjuje zakon.“¹⁷

Recepcija savremenog političkog mišljenja o građanskoj državi može potvrditi i veoma veliki značaj i ulogu nacije (u etničkom smislu,

¹⁴ I. Festić, *Rat, mir i pravo u Bosni i Hercegovini*, 2004, str. 108.

¹⁵ J. Kiš, *Neutralnost države*, 1996, str. 20.

¹⁶ H. Arendt, *O revoluciji: Odbrana javne slobode*, 1991, str. 323.

¹⁷ M. Riedel, *Društvo, građansko*, u: *Građansko društvo i država - Povijest razlike i nove rasprave*, 1991, str. 98.

nacije kao *ethnos*), koja se smatra fundamentalnim, sudbinskim određenjem identiteta pojedinca, koji se zatim idealizira i glorificira, čime mu se pripisuju nevjerovatne osobine i potencijali. Istinskim promišljanjem pojma „nacije“ učinio bi se kraj da se zastarjelim predodžbama i teorijama o „nacionalnom identitetu“ pripiše teorijska i praktična relevantnost u smislu modernih građanskih poredaka.

Također, treba kazati da građansku državu čini zbir svih pojedinaca, politički narod, nacija (*demos*) i tako shvaćenoj naciji pripada suverenitet. Taj suverenitet koji imaju nacije kao *demos* (politički narod, državljani) posjeduju sve moderne države – i on je (u principu) zaštićen aktima i praksom Ujedinjenih nacija (UN) – čiji su član. S druge strane, ako govorimo o naciji kao *ethnosu*, on kao takav, u modernoj građanskoj državi i međunarodnom poretku, ne može imati suverenitet, osim ako taj *ethnos* u cjelini čini modernu državu, što je nezamislivo, jer ne postoje „etničke čiste“ (kakav ružan izraz!) države, čak i poslije učinjenog genocida!

Bez demosa – političkog naroda – država ne može funkcionirati, nema mogućnosti da normalno vrši svoju vlast, jer nema „vertikalnu, svoju kičmu, tj. volju pojedinca sa otuđivim (prenosivim, promjenljivim) identitetom – a to je građanin.“¹⁸

Evropska unija je pokazatelj da se u modernom svijetu uveliko napuštaju klasične teorije o nacionalnoj državi i suverenitetu i pribjegava građanskoj državi i ljudskim pravima, koja nam omogućavaju da smo „u svijetu kao kod kuće“. Sistem ljudskih prava priznaje jednaku vrijednost svim pojedincima i društvenim grupama, humanizira svijet, posebno u relacijama čovjek – čovjek, pojedinac – država, društvene grupe – država i država – međunarodna zajednica, stoga su univerzalna.

„Imajući u vidu nove tendencije koje uspostavljaju odnos pojedinac – međunarodna zajednica, zaokružuje se slika svijeta kao kuće. Pronađen je okvir unutar kojeg mogu paralelno egzistirati sve različitosti (ekonomske, političke, kulturne, socijalne, etničke, religijske), a ideologija ljudskih prava ima funkciju međusobnog usklađivanja razlika po mjeri pojedinca i prava koja mu pripadaju.“¹⁹ Time su ljudska prava

¹⁸ I. Festić, *Rat, mir i pravo u Bosni i Hercegovini*, 2004, str. 108.

¹⁹ J. Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, 2002, str. 11.

shvaćena kao pravo narodā da u svojoj različitosti budu priznati i pravo pojedincima da, na temelju ljudskih prava, budu jednaki sa drugima i tako se prepoznaju kao građani svijeta.

Bitni kvaliteti univerzalnih ljudskih prava su da državljani, bez obzira na različitosti, moraju jedni druge priznati kao legitimne i ravnopravne pripadnike zajednice, u ovom slučaju građanske države. Individualna autonomija ne može legitimno biti osporena. „Ovi kvaliteti ne mogu biti ostvareni dok se ne odbace koncept i aranžmani nacionalne države (...). Verujem kako je trivijalno tačna tvrdnja da je pluralno društvo, definisano i organizovano u nacionalnu državu, izloženo mnogim pretnjama, koje proizlaze kako iz njegovog deficita motivacijskih kapaciteta tako i iz njegove nesposobnosti da se suoči sa problemom političkog legitimiteta. Govoreći o motivacijskom problemu, nacionalna država neće na jednak način biti uvažavana od strane svih svojih građana. Ta država neće na jednak način biti dom za one koji prihvataju *titulus* države kao svoj sopstveni (pripadnici većinske nacije), i za one kojima je ovaj *titulus* stran. Drugo, nacionalna država nije u stanju da odgovori na problem normativnog legitimiteta, zato što nije sposobna da demonstrira jednako poštovanje za sve svoje podanike. Verna svom utemeljenju, nacionalna država nužno povlači razliku između podanika koji pripadaju većinskoj naciji i pripadnika nacionalnih manjina.“²⁰

Bosna i Hercegovina, konstituirana kao demokratska država njenih građana, može ustavno-pravnim rješenjima osigurati politički subjektivitet bosanskohercegovačkog naroda kao političkog naroda, na jednoj, i punu slobodu njegovih etničkih identiteta, na drugoj strani. „To znači da se nacionalna prava i slobode ne ostvaruju preko nasiljem stvorenih teritorija nego preko eksteritorijalnog sistema ljudskih individualnih i kolektivnih prava (...). Jednostavno rečeno, preko prava, a ne preko etničkih teritorija, osiguravaju se i nacionalne slobode.“²¹

Dakle, građanska i demokratska država Bosna i Hercegovina je nužnost i potreba svih njenih građana, a do nje ćemo doći, između ostalog, i preciznom i tačnom statističkom slikom Bosne i Hercegovine.

²⁰ N. Dimitrijević, *Ustavna demokratija shvaćena kontekstualno*, 2007, str. 156.

²¹ E. Zgodić, *Politike poricanja: O metapolitici i bosanskoj alterpolitici*, 2005, str. 265.

Literatura

1. Hana Arent, *O revoluciji: Odbrana javne slobode*, Beograd, „Filip Višnjić“, 1991.
2. Jasna Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo, Magistrat, 2002.
3. Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji – porijeklo, povijest, politika*, Zagreb, Durieux, 1988.
4. Nenad Dimitrijević, *Ustavna demokratija shvaćena kontekstualno*, Beograd, Fabrika knjiga, 2007.
5. *Feral tribune*, broj 818, Split, 19. 05. 2001.
6. Ibrahim Festić, *Rat, mir i pravo u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2004.
7. Jurgen Habermas, *Ogled o ustavu Evrope*, Sarajevo, Centar za javno pravo, 2011.
8. Tarik Haverić, *Ethnos i demokratija – slučaj Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, RABIC i Eclid, 2006.
9. Janoš Kiš, *Neutralnost države*, Sremski Karlovci – Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Z. Stojanovića, 1996.
10. Rasim Muminović, *Povijesnost i nacionalitet*, XVIII, Život, Sarajevo, 1969.
11. Franz Neumann, *Demokratska i autoritarna država: Studije o političkoj i pravnoj teoriji*, Zagreb, Naprijed, 1992.
12. Mirko Pejanović, *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, Sarajevo, Šahinpašić, 2005.
13. Manfred Riedel, *Društvo, građansko*, u: Građansko društvo i država: Povijest razlike i nove rasprave, Zagreb, Naprijed, 1991.
14. Edin Šarčević, *Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi*, Sarajevo, Konrad Adenauer Stiftung, 2009.
15. Edin Šarčević, *Ustav i politika – Kritika etničkih ustava i postrepubličkog ustavotvorstva u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Kult B i Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1997.
16. Ljubomir Tadić, *Nauka o politici*, Beograd, Rad, 1988.
17. Esad Zgodić, *Politike poricanja: O metapolitici i bosanskoj alterpolitici*, Sarajevo, DES, 2005.